

El Patrimoni de la Humanitat de la UNESCO a les Illes Balears

ELISABETH RIPOLL GIL²⁴²

*Doctoranda en Història
Universitat de les Illes Balears*

Resum

El present article té com a objectiu definir el significat, tipologia i potencial del Patrimoni Mundial de la UNESCO, així com presentar de manera específica el Patrimoni Mundial de les Illes Balears. Considerem important conèixer el paper d'aquest tipus de patrimoni en el context del *Congrés Internacional de Turisme Cultural: anàlisi, diagnòstic i perspectives de futur* en què presentem aquestes pàgines, de manera que es pugui valorar el patrimoni com a potent reclam d'un turisme sostenible i respectuós amb les varietats culturals.

Paraules clau: Patrimoni Mundial, cultura, UNESCO, sostenibilitat.

Abstract

This article aims to define the meaning, types and potential of the UNESCO World Heritage, as well as present specifically the World Heritage of the Balearic Islands. We consider important to know the role of such heritage in the context of the *International Conference on Cultural Tourism: analysis, diagnosis and prospects*, trying to assess the heritage as a powerful tourist attraction, e sustainable and respectful with cultural variety.

Keywords: World Heritage, culture, UNESCO, sustainability.

1. Introducció

1.1. Concepte de turisme cultural

El concepte de turisme cultural és dinàmic i polisèmic. No existeix un concepte únic i tancat ni una sola definició validada; ben al contrari, existeix una interessant aportació

²⁴² Doctoranda en Història i becària FPU (Ministeri d'Educació, Cultura i Esports). Membre del Grup d'Estudi de la Cultura, la Societat i la Política (UIB). Membre de l'equip de recerca del projecte "Turisme Cultural: anàlisi, diagnòstic i perspectives de futur" Càtedra d'Estudis Turístics Meliá Hotels International de la Facultat de Turisme de la Universitat de les Illes Balears.

bibliogràfica sobre el tema, tot i que per no defugir dels nostres objectius ens centrarem en la realització d'una definició breu que serveixi al lector com introducció a les següents pàgines.

El turisme cultural inclou dimensions econòmiques, socials, educatives i ètiques i es pot distingir d'altres tipus de turisme en l'experiència de l'aprenentatge, és a dir, el turisme cultural ha de permetre aprendre sobre la cultura de destinació i proporcionar noves experiències, de manera que el desig cultural és la motivació fonamental i juga un paper bàsic en l'elecció de la destinació.

D'altra banda cal dir que el turisme cultural es fonamenta en la utilització o conversió de béns patrimonials i de produccions culturals en recursos d'atracció turística; no només fa referència a llocs i monuments, sinó que es troba relacionat amb el sentit ampli del concepte *cultura* entesa com a el conjunt d'allò que pensen les persones (actituds, creences, idees i valors), allò que fan (models de vida i comportament) i allò que han construït (productes culturals). És a dir, parlem de cultura entesa en el sentit antropològic, i aquest fet el considerem especialment important en parlar del Patrimoni Mundial Immaterial de la UNESCO (Organització de les Nacions Unides per a l'Educació, la Ciència i la Cultura).

El turisme cultural pot contribuir a la recuperació i conservació del patrimoni per mitjà de l'educació de residents i visitants, així com de les polítiques de planificació i gestió locals. En aquest sentit un objectiu de la gestió del patrimoni consisteix en comunicar el seu significat i la necessitat de conservar-lo tant als visitants com a la comunitat original. Entre turisme i element culturals hi hauria d'establir-se una relació dinàmica i recíproca, essent el turisme un impuls per a la conservació dels béns i per a la generació de recursos econòmics²⁴³.

No podem deixar d'esmentar que des que s'inicià la relació entre turisme i cultura diversos organismes internacionals han realitzat les seves reflexions entorn el tema, plasmant en nombrosos documents propostes i recomanacions que han obert el camp del debat i anàlisis:

Documents d'organismes internacionals realitzats entre els anys 1965 i 2000 ²⁴⁴		
Data	Organisme	Títol
1965	ICOMOS (Consell Internacional de Monuments i Llocs Historicoartístics)	Carta Internacional sobre la Conservació i Restauració dels Monuments i Llocs Historicoartístics
1972	UNESCO (Organització de les Nacions Unides per a l'Educació, la Ciència i la Cultura)	Conveni per a la Protecció del Patrimoni Mundial Cultural i Natural
1975	Consell d'Europa	Carta Europea del Patrimoni Arquitectònic
1975	ICOMOS	Resolucions de Bruges sobre conservació de petites ciutats històriques
1976	ICOMOS	Carta del Turisme Cultural
1980	OMT (Organització Mundial del Turisme)	Declaració de Mania sobre el Turisme Mundial
1982	OMT	Document d'Acapulc

²⁴³ MORRO, Antoni; SUREDA, Jaume: *El turisme cultural*, Barcelona: Editorial UOC, 2009, pp. 9 - 85.

²⁴⁴ VELASCO GONZÁLEZ, María: "Conceptos en evolución: turismo, cultura y turismo cultural" a PULIDO FERNÁNDEZ, Juan Ignacio (coord.): *Turismo cultural*, Madrid, Editorial Síntesis, 2013, pp. 33 - 34.

1985	OMT	Carta del Turisme i Codi del Turista
1985	Consell d'Europa	Conveni Europeu per a la Protecció del Patrimoni Arquitectònic d'Europa
1987	ICOMOS	Carta Internacional per a la conservació de Poblacions i Àrees Urbanes Històriques. Carta de les Ciutats Històriques
1989	OMT	Declaració de La Haia sobre Turisme
1991	OCPM (Organització de les Ciutats Patrimoni Mundial)	Declaració de Quebec sobre Protecció de Conjunts Urbans Històrics en Temps de Canvi
1992	Nacions Unides	Declaració de Rio sobre Medi Ambient i Desenvolupament
1992	AIT / FIA (Aliança Internacional de Turisme / Federació Internacional de l'Automòbil)	Carta sobre l'Ètica en Turisme i Medi Ambient
1993	OCPM	Carta de Fez
1993	Consell d'Europa	Declaració de Viena
1994	Entitats Locals	Carta de les Ciutats europees cap a la Sostenibilitat
1994	OMT	Declaració d'Osaka sobre Turisme
1994	OMT / UNESCO	Declaració de Samarkanda sobre el Turisme en la Ruta de la Seda
1995	OMT / UNESCO	Declaració de Accra sobre el Programa de Turisme Cultural OMT - UNESCO "La Ruta dels Esclaus"
1995	OCPM	Protocol de Bergen
1995	OMT	Carta del Turisme Sostenible
1995	OMT	Declaració de Bons Aires
1996	Consell d'Europa	Declaració de Helsinki
1996	OMT / UNESCO	Carta de l'Havana sobre el Programa de Turisme Cultural "La Ruta dels Esclaus"
1997	OCPM	La crida d'Évora en favor d'un desenvolupament turístic preocupat en salvaguardar la vitalitat i el caràcter de les ciutats històriques
1999	OMT	Declaració de Khiva sobre el Turisme i la Conservació del Patrimoni Cultural
1999	OCPM	Manifest de Santiago de Compostela en favor de la cooperació en la conservació activa i gestió sostenible de les ciutats Patrimoni de la Humanitat
1999	ICOMOS	Carta Internacional sobre Turisme Cultural. La Gestió del Turisme en els Llocs amb Patrimoni Significatiu.
2000	OMT	Codi Ètic Mundial per al Turisme
2000	Lliga de Ciutats Històriques	Declaració de Montpeller.

1.2. Indicadors de turisme cultural

D'especial interès són els indicadors de turisme cultural, que resulten prou clarificadors a l'hora d'analitzar la situació del conjunt de les Balears en relació a l'Estat Espanyol.

El Ministeri d'Educació, Cultura i Esports presenta anualment un conjunt d'indicadors sobre l'àmbit cultural, entre els quals hi trobem informació relativa al turisme cultural. Els resultats estadístics procedeixen de dades oficials aportades per FAMILITUR (Moviments Turístics dels Espanyols), FRONTUR (Moviments Turístics en Frontera) i EGATUR (Enquesta de Despesa Turística) -que pertanyen al Pla Estadístic Nacional- i desenvolupades pel Ministeri d'Indústria, Energia i Turisme a través de l'Institut d'Estudis Turístics (IET).

FAMILITUR és una enquesta que té per objectiu el coneixement de la quantia, les característiques i estimació de les despeses dels viatges realitzats per la població resident dintre i fora del país. FRONTUR té com objectiu l'estimació del nombre de visitants internacionals que entren a Espanya, mentre que EGATUR ofereix xifres de despesa relatives al turisme internacional.

L'objectiu és oferir un conjunt d'indicadors sobre la importància del sector cultural com a motor d'altres sectors econòmics com el turisme, i per això es tenen en compte factors com la despesa realitzada o el tipus d'allotjament. Els resultats d'aquests estudis indiquen que un 12,3% del viatges realitzats el 2013 dels residents a Espanya foren iniciats per motius culturals. Es tracta de 9,9 milions de viatges als quals cal afegir les entrades internacionals, que representen 7,4 milions l'any 2013, és a dir, el 14% del viatges.

Pel que fa a les despeses associades a aquest tipus de turisme²⁴⁵ (no específicament despeses en cultura) ascendiren el 2013 a uns 4.242 milions d'euros pels residents a Espanya i 7.462 milions d'euros per a les entrades internacionals.

Si ens centrem en el nombre de viatges realitzats principalment per motius culturals segons la comunitat autònoma d'origen són els aragonesos, catalans madrilenys, bascos i navarresos els qui en proporció a la població de la seva comunitat més viatgen per motius culturals.

Si ens fixem en els viatges dels residents realitzats per motius culturals segons destí, les comunitats que més visitants atrauen són Andalusia (13,3%), Catalunya (9,5%) i Madrid (8,4%), mentre que les Balears representaren un 1,2% l'any 2013, una xifra tan poc alentidora com el de les despeses totals segons destí, i que situen les Balears a la coa amb 52,7 milions d'euros, una xifra molt reduïda si ho comparem amb els 330 milions a Andalusia o els 209 milions a Madrid.

Pel que fa als grups d'edat, el turisme cultural es concentra entre els 25 i 54 anys, mentre que els viatges de curta durada, especialment de cap de setmana, amb un 43%, representen la forma majoritària d'organització del viatge cultural.

Pel que fa als turistes internacionals les nacionalitats que major percentatge presentaven pel que fa a la realització d'activitats culturals el 2013 eren blegues, francesos, italians i suïssos, i especialment a les comunitats d'Andalusia, Astúries, Cantàbria, Catalunya i Madrid. Pel que fa a les despeses, els qui podríem anomenar més generosos foren francesos, italians i americans del nord a les comunitats de Castella i Lleó, Catalunya i Madrid, quedant les Balears a més de deu punts per davall de la mitjana²⁴⁶.

²⁴⁵ La relació entre turisme cultural i economia és un fet analitzat en diversos articles com RION, Rosanna: "Patrimonio inmaterial: el paisaje", a Íber: *didáctica de las Ciencias Sociales, Geografía e Historia*, nº 75, 2003, pp. 83 -89.

²⁴⁶ Anuario de Estadística Culturales 2014 (Ministerio de Educación, Cultura y Deportes), Edita: Secretaría Ge-

2. El Patrimoni Mundial de la UNESCO

La UNESCO ser creada el 1946 dins el sistema de les Nacions Unides per ocupar-se de temes relacionats amb educació, ciència i cultura. Actualment està formada per 195 estats membres (Espanya s'hi incorporà el 1973) i té com a missió principal contribuir a la consolidació de la pau, l'eradicació de la pobresa, el desenvolupament sostenible i el diàleg intercultural a través de l'educació, les ciències, la cultura, la comunicació i la informació.

Un dels seus objectius principals se centra en la conscienciació i aplicació de mesures relacionades amb el patrimoni per part dels estats membres, comptant per això amb un conjunt d'estris²⁴⁷ vinculants i no vinculants:

- Estris vinculants: estableixen normes expressament reconegudes pels estats i una sèrie d'etapes com la negociació, l'autenticació i la ratificació. Quan un estat ratifica reconeix de manera explícita la seva obligació de respecte al tractat i ha d'adaptar les lleis estatals a la llei internacional ratificada. Els estats que no signen es poden simplement adherir o acceptar. Exemple:
 - La convenció és sinònim de tractat i és d'obligatori compliment per a les parts que subscriuen. En voldríem destacar la “Convenció per a la Protecció del Patrimoni Mundial Cultural i Natural” (1972) o la “Convenció per a la Salvaguarda del Patrimoni Cultural Immaterial” (2003), de les quals en parlarem més endavant.
- Estris no vinculants: s'ubiquen en una zona entre la llei i la política.
 - La recomanació convida a un o més estats de manera no obligatòria a adoptar una determinada posició o actuació vers un aspecte concret. És a dir, les recomanacions tenen la intenció d'influir en el desenvolupament de les lleis i pràctiques nacionals.
 - La declaració no crea obligacions legals per als estats, si no que es basa en l'obligació moral o política. Les declaracions Patrimoni de la Humanitat formen part, doncs, de les iniciatives de la UNESCO per a la protecció del patrimoni cultural, natural i immaterial i es basen en la posada en valor i reconeixement d'un bé²⁴⁸.

Si ens centrem en els orígens del Patrimoni Mundial de la UNESCO, ens hem de remetre a la construcció de la presa d'Assuan a Egipte, fet que inundà una part important de la Vall del Nil, destacant els temples d'Abu Simbel. La UNESCO fou conscient que calia conservar els temples i altres objectes amenaçats com una qüestió de prioritat que transcendia els límits nacionals i inicià el 1959 una campanya internacional que va permetre el trasllat dels temples a una zona segura en el que es pot considerar una operació tècnica sense precedents.

Aquesta crida de la UNESCO per salvar les restes d'una antiga civilització féu que hom s'adonés de la dimensió universal del patrimoni; és a dir, el patrimoni era una responsabilitat compartida a nivell internacional. La campanya assolí un gran relleu i va tenir un èxit provat.

neral Técnica - Subdirección General de Documentación y Publicaciones, pp. 153-169 http://www.mecd.gob.es/servicios-al-ciudadano-mecd/dms/mecd/servicios-al-ciudadano-mecd/estadisticas/cultura/mc/naec/2014/Anuario_de_estadisticas_culturales_2014_Graficos.pdf

²⁴⁷ La UNESCO disposa també d'iniciatives com les Càtedres de Turisme Cultural o el Projecte Arthur.

²⁴⁸ MORRO, Antoni; SUREDA, Jaume: *El turisme cultural*, Barcelona: Editorial UOC, 2009, pp. 88 - 92. Més informació al web de la UNESCO <http://www.unesco.org/new/es/social-and-human-sciences/themes/advancement/networks/larno/legal-instruments/nature-and-status/> (Consulta dia 3 de març de 2015).

2.1. Convenció per a la Protecció del Patrimoni Mundial Cultural i Natural (1972)

Poc després dels fets a Egipte, concretament l'any 1972, la UNESCO va organitzar la XVII Conferència General per a l'Educació, la Ciència i la Cultura, trobada en què es va aprovar la Convenció per a la Protecció del Patrimoni Mundial Cultural i Natural (Espanya s'hi adherí el 1982).

La Convenció per a la Protecció del Patrimoni Mundial Cultural i Natural és un tractat internacional (és a dir, estri legal vinculant) i comporta l'elaboració progressiva d'una llista de patrimoni que representa l'esforç de la UNESCO per tal d'identificar, promoure i conservar un patrimoni cultural i natural considerat especialment valuós i únic per a la Humanitat d'arreu del món²⁴⁹. Aquest patrimoni pot ser declarat cultural, natural o mixt²⁵⁰.

Convenció sobre la Protecció del Patrimoni Mundial Cultural i Natural (1972), integrat per²⁵¹:

1. Monuments: obres arquitectòniques, d'escultures o pintura monumentals, elements o estructures de caràcter arqueològic, inscripcions, caveres i grups d'elements que tenen un valor universal excepcional des del punt de vista de la història, l'art o la ciència.

2. Conjunts: grups de construccions, aïllades o reunides, amb una arquitectura, unitat i integració en el paisatge que atorgui un valor excepcional des del punt de vista de la història, l'art o la ciència.

3. Llocs: obres dels homes o obres conjuntes de l'home i la natura així com les zones, inclosos els llocs arqueològics que tinguin un valor universal excepcional des del punt de vista històric, estètic, etnològic o antropològic.

Per a la inclusió d'un bé en la llista de Patrimoni Mundial es van determinar un total de deu criteris de selecció, dels quals al manco se n'ha de satisfer un per aconseguir el reconeixement. En aquest punt convé destacar que dues organitzacions no governamentals de caràcter internacional, la Unió Internacional per a la Conservació de la Naturalesa (IUCN) i el Comitè Espanyol del Consell Internacional de Monuments i Llocs (ICOMOS) revisen i aconsellen sobre les propostes de caràcter natural i cultural respectivament.

²⁴⁹ UNESCO: *El patrimonio de la Humanidad. Descripciones y mapas de localización de los 878 sitios patrimonio de la Humanidad de la UNESCO*, Barcelona: BLUME, 2009. MORRO, Antoni; SUREDA, Jaume: *El turismo cultural*, Barcelona: Editorial UOC, 2009, p. 59.

²⁵⁰ Més informació al web de la UNESCO: <http://whc.unesco.org/en/list/> (Consulta dia 10 de febrer de 2015).

²⁵¹ Més informació al web del Ministeri d'Educació, Cultura i Esports - Apartat: Cultura, Patrimoni Cultural: <http://www.mecd.gob.es/cultura-mecd/areas-cultura/patrimonio.html> (Consulta dia 23 de desembre de 2014).

Criteris de selecció per a la Llista de Patrimoni Mundial ²⁵²	
Geni creatiu humà	Representar una obra mestre del geni creatiu humà.
Intercanvi de valors	Mostrar un important intercanvi de valors humans al llarg d'un període de temps o dins d'una àrea cultural del món, en el desenvolupament de l'arquitectura o tecnologia, arts monumentals, urbanisme o disseny paisatgístic.
Testimoni de tradició cultural	Aportar un testimoni únic o excepcional d'una tradició cultural o d'una civilització existent o desapareguda.
Importància de la història de la Humanitat	Constituir un exemple destacat d'un tipus d'edifici, conjunt arquitectònic, tecnològic o paisatgístic que il·lustri una o més etapes significatives de la història humana.
Assentament humà tradicional	Constituir un exemple notable de tradició d'assentament humà, utilització de la terra o de la mar que sigui representativa d'una cultura o cultures i de la interacció humana amb el medi ambient, especialment quan aquest es torna vulnerable davant l'impacte de canvis irreversibles.
Relacionat amb esdeveniments materials i/o intel·lectuals d'importància universal	Estar associat amb esdeveniments o tradicions vives, amb idees o creences, amb treballs artístics i literaris de destacada significació universal.
Fenòmens naturals de gran bellesa	Contenir fenòmens naturals superlatius o àrees d'excepcional bellesa natural i importància estètica.
Etales importants en la història de la Terra	Ser un dels exemples representatius d'importants etapes de la història de la Terra, incloent testimoni de la vida, processos geològics creadors de formes geològiques o característiques geomòrfiques o fisiogràfiques significatives.
Relacionat amb esdeveniments materials i/o intel·lectuals d'importància universal	Estar associat amb esdeveniments o tradicions vives, amb idees o creences, amb treballs artístics i literaris de destacada significació universal.
Fenòmens naturals de gran bellesa	Contenir fenòmens naturals superlatius o àrees d'excepcional bellesa natural i importància estètica.
Etales importants en la història de la Terra	Ser un dels exemples representatius d'importants etapes de la història de la Terra, incloent testimoni de la vida, processos geològics creadors de formes geològiques o característiques geomòrfiques o fisiogràfiques significatives.
Processos ecològics i biològics eminents	Constituir exemples notables i representatius de processos ecològics i biològics en curs en l'evolució i desenvolupament d'ecosistemes i comunitats de plantes i animals en ambients terrestres, d'aigua dolça, costers i marins.
Hàbitat natural important per a la biodiversitat	Contenir els hàbitats naturals més representatius i més importants per a la conservació <i>in situ</i> de la biodiversitat biològica, incloent aquells que contenen espècies amenaçades de destacar valor universal des del punt de vista de la ciència o la conservació.

²⁵² UNESCO: *El patrimonio de la Humanidad. Descripciones y mapas de localización de los 878 sitios patrimonio de la Humanidad de la UNESCO*, Barcelona: BLUME, 2009, pp. 800 - 801.

2.1.1. El Grup de Ciutats Patrimoni de la Humanitat d'Espanya

La concepció i gestió del Patrimoni Mundial de la UNESCO ha anat evolucionant amb el temps, de manera que podem trobar noves formes d'estratègia organitzativa, com el Grup de Ciutats Patrimoni de la Humanitat d'Espanya, que es va formalitzar el 17 de desembre de 1993 com una associació integrada pels municipis amb conjunts històrics inscrits a la llista del Patrimoni Mundial de la UNESCO²⁵³.

Ciutats que conformen el Grup de Ciutats Patrimoni de la Humanitat
Alcalá de Henares
Ávila
Baeza
Cáceres
Córdoba
Cuenca
Eivissa
Mérida
Salamanca
San Cristobal de la Laguna
Santiago de Compostela
Segovia
Tarragona
Toledo
Úbeda

El Grup de Ciutats Patrimoni de la Humanitat va sorgir amb la finalitat d'actuar de manera conjunta en la defensa del patrimoni històric i cultural en aquestes ciutats i en la potenciació de determinades formes de vida que aquests nuclis històrics necessiten, realitzant projectes i propostes en comú, intercanviant experiències i fent front a problemàtiques comunes, sense perdre la individualitat de cada conjunt històric.

Entre les múltiples formes de promoció del conjunt de ciutats podem destacar per la seva singularitat el vídeo *Las ciudades patrimonio en los ojos de los niños* realitzat amb motiu del 40è aniversari de la Convenció de Patrimoni Mundial (Eivissa apareix al minut 6:46). Així mateix el grup de ciutats participa en esdeveniments de promoció com FITUR i altres fires com Reisen (a Hamburg) o el Salon de Vacances de Brussel·les. De manera parcial algunes de les ciutats organitzen activitats en coordinació amb altres institucions, com la Fundación Albéniz, per tal de dur a terme activitats específiques, com seria el cas del cicle de Música de Càmera a les Ciutats Patrimoni de la Humanitat²⁵⁴.

²⁵³ COSTA TORRES, Lourdes: "Ciudades patrimonio de la humanidad: trece joyas de España" a *Hermus*, nº 2, 2009, pp. 68 - 78.

²⁵⁴ Més informació al web de Ciudades Patrimonio, <http://www.ciudadespatrimonio.org> (Consultada el 10 de febrer

Eivissa²⁵⁵

Eivissa fou inscrita el 4 de desembre de 1999 pel Comitè del Patrimoni Mundial de la UNESCO com a bé mixt (natural i cultural), incloent la ciutat fortificada de Dalt Vila, el jaciment fenici de Sa Caleta, la necròpolis púnica del Puig des Molins i la reserva natural de ses Salines. En aquesta declaració es reconegueren un total de cinc criteris de selecció: intercanvi de valors, testimoni de la tradició cultural, importància en la història de la Humanitat, processos ecològics i biològics eminents i hàbitat natural per a la biodiversitat.

Eivissa conserva vestigis arqueològics com la Necròpolis del Molins o l'assentament de Sa Caleta, que donen testimoni del paper jugat per la illa en l'economia d'època antiga. El poblament fenici de Sa Caleta manté l'estructura original, datada entorn el segle VIII aC. Els pobladors hi dominaven les activitats agrícoles i pesqueres, l'explotació de les salines i la metal·lúrgia. El 654 aC els cartaginesos fundaren la colònia *Ibosim*, representant una base estratègica per a l'economia, el comerç i la defensa. La Necròpolis del Puig des Molins compta amb diversos tipus de tomba, posant de manifest el valor arqueològic de tot el conjunt, a més de representar el cementiri de la ciutat durant tota l'època antiga, ja que s'han constatat diferents tipus d'enterrament durant onze segles, des dels fenicis al segle VI aC a l'antiguitat tardana el s.VI -VII dC.

D'època medieval també es conserven vestigis, mentre que Dalt Vila i les seves murades representen una mostra d'arquitectura militar moderna.

La Reserva Natural de ses Salines constitueix un altre nucli important per la interacció entre els ecosistemes marins i costers. L'alga posidònia oceànica i els esculls naturals mantenen una comunitat marina de més de dues-centes espècies. Els ecosistemes terrestres que s'hi associen també compten amb endemismes vegetals i una variada mostra faunística de mamífers, rèptils i invertebrats endèmics²⁵⁶.

2.1.2. El concepte de Paisatge Cultural

Una altra distinció específica que ha anat sorgint amb el temps és el de Paisatge Cultural. El 1992 la Convenció de Patrimoni de la Humanitat es convertí en el primer instrument legal a nivell internacional per al reconeixement i protecció dels paisatges culturals i s'adoptaren pautes per a la seva inclusió a la llista de Patrimoni de la Humanitat. El Comitè va reconèixer els paisatges culturals com a "obres combinades de la naturalesa i l'home", és a dir, es considera el resultat de l'evolució de la societat i la influència (restriccions o oportunitats) que ofereix l'entorn natural. És a dir, el concepte de paisatge cultural fa referència a les diferents manifestacions que poden sorgir de la interacció entre l'home i el medi ambient, i reflecteixen les tècniques d'ús d'aquest medi. La protecció del paisatge cultural ajuda, entre d'altres aspectes, a mantenir la diversitat biològica²⁵⁷.

de 2015).

²⁵⁵ Volem remetre a les conferències de Francisca Tur i Josefa Costa que tingueren lloc en el context del Congrés Internacional de Turisme Cultural i que tracten sobre Eivissa com a Patrimoni de la Humanitat.

²⁵⁶ FERNÁNDEZ DURÁN, Juan Antonio et al.: El patrimonio de la Humanidad en España, Madrid: ALYMAR SL, 2001, pp. 229 - 233. UNESCO: El patrimonio de la Humanidad. Descripciones y mapas de localización de los 878 sitios patrimonio de la Humanidad de la UNESCO, Barcelona: BLUME, 2009, p. 572.

²⁵⁷ Més informació al web de l'ICOMOS – Apartat Paisatges Culturals <http://www.icomos.org/landscapes/index2esp.htm> (Consultat el 10 de febrer de 2015).

Com a exemples esmentem la ciutat d'Aranjuez (Madrid, 2001) i la Serra de Tramuntana (2011).

La Serra de Tramuntana²⁵⁸

La Serra de Tramuntana, que abraça divuit municipis i aproximadament un 22% del territori illenc, és Patrimoni de la Humanitat de la UNESCO amb la descripció de paisatge cultural des de l'any 2011. Es tracta doncs d'un reconeixement internacional a la simbiosi entre l'acció de l'home i la naturalesa, en què s'han destacat dos tipus de construcció: la pedra en sec, que delimita les zones de secà, i les canalitzacions d'aigua, d'origen islàmic, i que en conjunt representen un exemple singular de paisatge agrícola mediterrani²⁵⁹.

Pel que fa als criteris d'adscripció a la UNESCO, la Serra de Tramuntana en compleix diversos:

- Criteri 2: és testimoni d'un intercanvi de valors humans durant un període de temps o dins una àrea cultural del món, en el desenvolupament de l'arquitectura o tecnologia, arts monumentals, urbanisme o disseny paisatgístic. La Serra és exemple de l'intercanvi entre la cultura musulmana i cristiana propi de la Mediterrània.
- Criteri 4: ofereix un exemple d'un tipus d'edifici, conjunt arquitectònic, tecnològic i/o paisatge que il·lustra una etapa significativa de la història humana. El paisatge de terrasses i obres hidràuliques en són clar exemple.
- Criteri 5: representa un exemple d'assentament urbà, ús de la mar o la terra representatiu d'una cultura o cultures, o de la interacció humana amb el medi ambient, especialment quan aquest es troba vulnerable davant l'impacte de canvis irreversibles. El patró d'assentament de la Tramuntana és testimoni de l'adaptació humana a les condicions ambientals difícils. L'ingeni ha sabut emprar els escassos recursos per aprofitar la terra i l'aigua adequant l'espai per a la vida i subsistència. És per tant testimoni de l'evolució dels assentaments humans en espais agrestes²⁶⁰.

Cal dir d'altra banda que la Serra de Tramuntana disposa de diversos espais representatius i de referència com el centre d'interpretació Ca s'Amitger²⁶¹, situat a Lluc (Escorca) i inaugurat el 2012 després d'obres de rehabilitació. L'edifici inclou una exposició permanent sobre el significat i valor natural i cultural de la serra a més de ser el punt d'informació per al visitant i punt de referència didàctic. Convé també tenir present la finca de Raixa (imatge) com a centre d'interpretació i recepció de visitants per al conjunt de la Serra de Tramuntana i la difusió del seu valor i potencial²⁶².

²⁵⁸ Volem remetre a la conferència de Jaume Andreu que tingué lloc en el context del Congrés Internacional de Turisme Cultural i que tractà sobre el potencial de la Serra de Tramuntana.

²⁵⁹ La plana web de la Serra de Tramuntana com a Patrimoni de la Humanitat és <http://www.serradetramuntana.net/> i hi trobem informació sobre turisme, cultura, patrimoni, economia i naturalesa.

²⁶⁰ Plana web de la UNESCO, <http://whc.unesco.org/en/list/1371> (Consulta dia 12 de febrer de 2015).

²⁶¹ Plana web Visit Escorca <http://www.visitescorca.com/P/centro-de-interpretacion-de-ca-samitger/27> (Consulta dia 4 de març de 2015).

²⁶² Web del Consell de Mallorca – Raixa, http://www.conselldemallorca.net/raixa.php?id_section=11612 (Consulta dia 4 de març de 2015).

Altres centres i museus que trobem a la serra són els Jardins d'Alfàbia, el Parc Etnològic de Caimari, el Jardí Botànic de Sóller, el Museu Balear de Ciències Naturals i el Centre Cultural Costa Nord.

Pel que fa a la gestió – la col·laboració pública i privada és fonamental – no podem deixar d'esmentar el Consorci de la Serra de Tramuntana Patrimoni Mundial, que aprovà pel 2015 un pressupost de 1,5 milions d'euros que han de servir per mantenir les ajudes a la sostenibilitat mediambiental, paisatgística i econòmica de la zona, incloent partides específiques pels ajuntaments i propietaris particulars. El pressupost no oblida tampoc el coneixement de la Serra de Tramuntana entre la comunitat escolar, a qui es destinarà l'edició de material formatiu així com visites als municipis i espais emblemàtics²⁶³.

Abans de donar pas al patrimoni immaterial, voldríem deixar constància aquí d'una relació del Patrimoni Mundial Cultural i Natural que actualment està reconegut a l'Estat Espanyol, i que per la seva diversitat, quantitat i qualitat ens indica la riquesa que ens envolta i que per tant certifica les múltiples opcions de promocionar un turisme cultural de qualitat.

²⁶³ Informació extreta d'Europa Press, <http://www.europapress.es/illes-balears/noticia-consorcio-serra-tramuntana-patrimonio-mundial-aprueba-presupuesto-2015-dotado-15-millones-20140926160033.html>

(Consulta dia 16 de febrer de 2015).

Patrimoni Mundial Cultural i Natural a l'Estat Espanyol ²⁶⁴		
Tipus de bé	Denominació	Any de declaració
Natural	Parc Nacional de Garajonai	1986
	Parc Nacional del Teide	2007
	Parc Nacional de Doñana	1994
Mixt	Eivissa, biodiversitat i cultura	1999
	Pirineus - Mont Perdut	1997 / 1999
Cultural	Obra de Gaudí	1984 – 2005
	Monestir i Real Lloc de El Escorial	1984
	Catedral de Burgos	1984
	Alhambra, Generalife, Albaycín (Granada)	1984 - 1994
	Centre Històric de Córdoba	1984 - 1994
	Coves d'Altamira i Art Rupestre Paleolític de la Cornisa Cantàbrica	1985 - 2008
	Ciutat Vella de Segovia i aqüeducte	1985
	Ciutat Vella de Santiago de Compostela	1985
	Ciudad Vella de Àvila i església d'extramurs	1985 – 2007
	Monuments d'Oviedo i del regne d'Astúries	1985 – 1987
	Ciutat Vella de Cáceres	1986
	Ciutat Històrica de Toledo	1986
	Arquitectura mudexar d'Aragó	1986 – 2001
	Catedral, Alcasser i Arxiu d'Índies de Sevilla	1987
	Ciutat Vella de Salamanca	1988
	Monestir de Poblet	1991
	Monestir Real de Santa Maria de Guadalupe	1993
	Conjunt arqueològic de Mérida	1993
	Camí de Santiago	1993
	Ciutat Històrica emmurallada de Cuenca	1996
Llonja de la Seda de València	1996	
	Palau de la Música Catalana i Hospital de Sant Pau	1997 - 2008
	Las Médulas	1997
	Monestirs de San Millán de Yuso y de Suso	1997
	Art rupestre de l'Arc Mediterrani de la Península Ibèrica	1998
	Universitat i recinte històric d'Alcalá d'Henares	1998
	San Cristóbal de la Laguna	1999
	Conca arqueològica d'Atapuerca	2000
	Esglésies romànics catalana de la Vall de Boi	2000
	Conjunt arqueològic de Tarraco	2000
	Palmeral de Elche	2000
	Murada romana de Lugo	2000
	Paisatge cultural d'Aranjuez	2001
	Conjunt monumental renaixentista d'Úbeda i Baeza	2003
	El Pont de Vizcaya	2006
	Torre de Hércules	2009
	Jaciments d'Art rupestre prehistòric de la Vall del Côa i Siega Verde	1998 - 2010
	Paisatge cultural de la Serra de Tramuntana	2011
	Patrimoni del Mercuri: Almadén i Idrija.	2012

²⁶⁴ Plana web del Ministeri d'Educació, Cultura i Esports – Apartat de Patrimoni Mundial, <http://www.mecd.gob.es/cultura-mecd/areas-cultura/patrimonio/mc/patrimoniomundial/bienes-declarados/por-ano-de-inscripcion/cordoba.html> (Consulta dia 10 de febrer de 2015).

2.2. Convenció per a la Salvaguarda del Patrimoni Cultural Immaterial (2003)

Centrant-nos en el patrimoni immaterial ens hem de situar com a punt de partida en la Conferència Mundial sobre Polítiques Culturals (reconeguda per la UNESCO) i celebrada a Mèxic el 1982. En aquesta trobada es va establir una concepció àmplia del patrimoni, fent referència explícita per primer cop al patrimoni intangible.

L'any 2003, en el marc de la XXXII Conferència General de la UNESCO, es va aprovar la Convenció per a la Salvaguarda del Patrimoni Cultural Immaterial, tancant-se així un triangle integrat pels béns materials culturals, el patrimoni natural i el patrimoni cultural immaterial. L'objectiu de la convenció (ratificada per Espanya el 2006) era la protecció del patrimoni cultural immaterial, perquè es considerava que la globalització i el progrés i/o desenvolupament social i econòmic podien afectar directament a la supervivència d'allò intangible. D'aquesta manera es van ampliar les funcions d'identificació, recerca i preservació a tasques com la valoració, la transmissió i la revitalització²⁶⁵.

El concepte de patrimoni cultural immaterial s'entén a partir d'un conjunt d'idees actuals -com la llibertat i la diversitat cultural, l'aliança de civilitzacions o el reconeixement indígena- que s'han consolidat a través del diàleg entorn el reptes de la societat mundial en aquest canvi de mil·lenni²⁶⁶.

Convenció per a la Salvaguarda del Patrimoni Cultural Immaterial (2003), contempla tres modalitats²⁶⁷:

1. Llista representativa del Patrimoni Cultural Immaterial de la Humanitat, composta per les manifestacions que il·lustren la diversitat del patrimoni i li donen visibilitat.

Exemples: Misteri d'Elx (2008), Cant de la Sibila (2010), Dieta Mediterrània (2010 - 13), Festa dels Patis de Còrdova (2012).

2. Registre de les millors pràctiques de salvaguarda, composta per els programes, projectes i activitats que millor reflecteixen els principis i objectius de la Convenció.

Exemple: Revitalització del coneixement tradicional de la cal artesanal a Morón de la Frontera (2011)

3. Llista de Patrimoni Cultural Immaterial que requereix mesures urgents de salvaguarda, composta pels elements patrimonials que les comunitats i estats membres consideren que necessiten mesures urgents de salvaguarda per tal de garantir la seva transmissió.

²⁶⁵ DONAIRE, José Antonio: *Turisme cultural. Entre l'experiència i el ritual*, Empordà, Edicions Vitel·la, 2008, pp. 46 - 48.

²⁶⁶ ARIZPE, Lourdes: "El Patrimonio inmaterial y el futuro" a RUF RIBA, Maria Àngels (coord.): *L'ànima de la humanitat, el patrimoni cultural immaterial*, Andorra: Govern d'Andorra - Ministeri d'Educació i Cultura - Universitat d'Estiu d'Andorra, 2009, pp. 103 - 117.

²⁶⁷ Web sobre Patrimoni Cultural Immaterial de la UNESCO del Govern d'Espanya, Ministeri d'Educació, Cultura i Esports, <http://www.mecd.gob.es/patrimonioInmaterial/presentacion.html> (Consulta dia 23 de desembre de 2014).

Per patrimoni cultural immaterial podem entendre els usos, representacions, expressions, coneixements i tècniques (amb els estris, objectes i espais culturals que els són inherents) que les comunitats, els grups i en alguns casos els individus reconeixen com a part integrant del seu patrimoni, un patrimoni que es transmet de generació en generació i és recreada per les comunitats o grups en funció de l'entorn, la interacció amb la naturalesa i la seva història, aportant un sentiment d'identitat i continuïtat, contribuint a promoure el respecte de la diversitat cultural i creativitat humana.

El patrimoni cultural immaterial és una manifestació cultural viva, associada a significats col·lectius i valoracions específiques que formen part de la memòria de la comunitat en què es crearen. Aquest patrimoni és transmès i recreat amb consens en el present, a més de tenir vocació de futur²⁶⁸.

Específicament, la Convenció per a la Salvaguarda del Patrimoni Cultural Immaterial de 2003 afirma que el patrimoni cultural immaterial es manifesta particularment en els àmbits següents:

- Tradicions i expressions orals, incloent l'idioma com a vehicle del patrimoni cultural immaterial.
- Arts de l'espectacle.
- Usos socials, rituals i actes festius.
- Coneixements i usos relacionats amb la natura i l'univers.
- Tècniques artesanals tradicionals.

**Criteris per a la inscripció en la llista representativa
(obligatori compliment)**

1. L'element és considerat patrimoni cultural immaterial tal i com ho defineix l'article 2 de la Convenció.
2. La inscripció de l'element contribuirà a donar a conèixer el patrimoni cultural immaterial, aconseguir que es prengui consciència de la seva importància i propiciar el diàleg, posant de manifest la diversitat cultural a escala mundial i donant testimoni de la creativitat humana.
3. S'elaboren mesures de salvaguarda que podran protegir i promoure l'element.
4. La proposta d'inscripció de l'element s'ha presentat amb la participació més ampla possible de la comunitat, el grup, o si procedeix, els individus interessats i amb el seu consentiment lliure, previ i informat.
5. L'element figura en l'inventari del patrimoni cultural immaterial present en els territoris dels Estats part sol·licitants.

²⁶⁸ Plana web de la UNESCO <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=es&pg=home> (Consulta dia 23 de desembre de 2014). Remetem també a RION, Rosanna: "Patrimonio inmaterial: el paisaje", a l'iber: *didáctica de las Ciencias Sociales, Geografía e Historia*, nº 75, 2003, pp. 83 -89.

Patrimoni Cultural Immaterial a l'Estat Espanyol ²⁶⁹		
Llista representativa	El Misteri d'Elx	2008
	La Patum de Berga	
	El Silbo Gomero, llenguatge xiulat de l'illa de la Gomera (Canàries)	2009
	Tribunals de regants del Mediterrani espanyol: el Consell d'Homes Bons de l'Horta de Múrcia i el Tribunal de les Aigües de l'Horta de València	
	Els Castells	2010
	El Cant de la Sibil·la de Mallorca	
	El Flamenc	
	La festa de la Mare de Déu de la Salut d'Algemesí	2011
	Les festes dels patis de Còrdova	2012
Falconeria		
Llista representativa	La dieta mediterrània	2013
Millors pràctiques de salvaguarda	Escola museu del Pusol	2009
	Revitalització del saber tradicional de la cal artesanal a Morón de la Frontera (Sevilla)	2011
	Metodologia per realitzar inventaris del patrimoni cultural immaterial en reserves de biosfera: l'experiència del Montseny	2013

1 cant de la Sibil·la a Mallorca

El cant de la Sibil·la és un poema sobre el Judici Final que apareix documentat a diversos llocs de Catalunya, Itàlia, Castella i França des del segle X en llatí i en diverses versions en llengua catalana des del segle XIII. La presència del cant de la Sibil·la a les matines de Nadal des de la Conquesta del rei Jaume I és un dels exemples encara vius del folklore religiós medieval, sobrevisquent a les prohibicions del Concili de Trent. Es tracta d'un clar exemple de convergència entre la tradició popular i la música culta.

Des de l'any 2004 era Bé d'Interès Cultural, i fou reconegut com a Patrimoni Cultural Immaterial de la Humanitat el 2010, un cop provat el compliment dels requisits: el cant de la Sibil·la és transmès de generació en generació i atorga a l'illa de Mallorca un sentiment d'identitat; el reconeixement de la UNESCO ajuda a la sensibilització i notorietat del bé; s'han executat mesures de salvaguarda que passen per la recerca, documentació i transmissió; la candidatura va comprar amb la cooperació i compromís de la comunitat interessada; el cant de la Sibil·la es trobava prèviament registrat com a bé d'interès cultural²⁷⁰.

²⁶⁹ Llista de Patrimoni Cultural Immaterial de la plana web de la UNESCO, <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=es&pg=00011#tabs> (Consulta dia 11 de febrer de 2015).

²⁷⁰ Recomanem VICENS VIDAL, Francesc: *El cant de la Sibil·la a Mallorca*, Palma, Edicions Documenta Balear, 2012 (segona edició revisada i ampliada). Més informació a la plana web de la UNESCO <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=es&pg=00011&RL=00360> (Consulta dia 16 de febrer).

La Dieta Mediterrània

La dieta mediterrània està inscrita a la Llista Representativa de Patrimoni Cultural Immaterial de la Humanitat des de novembre de 2010, un reconeixement internacional que pretén ajudar a conservar un patrimoni dinàmic, evolutiu i mil·lenari. La candidatura fou elaborada i preparada conjuntament pels governs d'Espanya, Grècia, Itàlia i Marroc, i coordinada a nivell transnacional per la Fundació Dieta Mediterrània²⁷¹.

La dieta mediterrània comprèn un conjunt de coneixements, tradicions, competències pràctiques i símbols relacionats amb els cultius i collites agrícoles, la pesca i la cria d'animals, i també amb la forma de conservar, transformar, cuinar, compartir i consumir els aliments. Així per exemple, el fet de dinar plegats és un fonament identitari de les comunitats de la conca mediterrània; es tracta d'un moment d'intercanvi i comunicació, així com un moment per reforçar els llaços del grup. En altres paraules, juga un paper important com a factor de cohesió social.

D'altra banda es considera que posa de relleu valors com l'hospitalitat, el diàleg intercultural i creatiu, així com un estil de vida que respecta la diversitat. També avarca àmbits com l'artesania, la fabricació de recipients pel transport, conservació i consum d'aliments (per ex: plats de ceràmica), sense oblidar les tècniques culinàries, els ritmes estacionals i la transmissió a les noves generacions.

Pel que fa als criteris d'inscripció a la Llista Representativa, es va considerar que:

- La dieta mediterrània s'ha transmès de generació en generació, principalment en el si de les famílies, i confereix a les poblacions de la conca de la Mediterrània un sentiment de pertinença comuna; constitueix un tret distintiu de la seva identitat, així com un espai comú propici als intercanvis i el diàleg .
- La inscripció d'aquest element en la Llista Representativa no només pot contribuir a què en altres parts del món es tingui consciència de la importància que tenen les pràctiques alimentàries sanes i sostenibles, sinó que també pot estimular el diàleg intercultural, donar testimoni de la creativitat humana i fomentar el respecte de la diversitat cultural, ambiental i biològica .
- Les mesures de salvaguarda se centren en activitats de sensibilització, transmissió, documentació, revitalització i adopció de mesures legislatives, posant l'accent en el reforçament dels mecanismes de cooperació entre les diferents comunitats i estats interessats.
- D'altra banda, en el transcurs de diverses reunions les comunitats interessades dels països sol·licitants van participar en la preparació de la candidatura i van atorgar el seu consentiment lliure, previ i informat.
- Aquest element del patrimoni cultural immaterial i les seves manifestacions locals han estat objecte de treballs d'investigació i documentació en tots els estats part interessats i, a més, s'han inscrit en un o diversos inventaris del patrimoni cultural de cada un d'ells²⁷².

²⁷¹ Web de la Fundació Dieta Mediterrània <http://dietamediterranea.com/mediterraneo/dieta-mediterranea-y-la-unesco/> (Consulta dia 16 de febrer de 2015).

²⁷² Plana web de la UNESCO <http://www.unesco.org/culture/ich/index.php?lg=es&pg=00011&RL=00884> (Consulta dia 16 de febrer de 2015).

2.3. Relació entre institucions en matèria patrimonial

El reconeixement que comportà la convenció de 1972 fou una passa important en la institucionalització del turisme cultural, que alhora, però, podia comportar riscos en la protecció del patrimoni si es donava un creixement incontrolat en l'activitat turística. En relació a aquesta paradoxa, el Comitè Científic sobre Turisme Cultural de l'ICOMOS (Consell Internacional de Monuments i Llocs Históricoartístics²⁷³) va elaborar una carta el 1976 en què realitzava les primeres reflexions sobre el significat del turisme cultural.

L'ICOMOS considerava que la UNESCO i també la Organització Mundial del Turisme (OMT) havien de cooperar per garantir les polítiques definides el 1972 en el marc de la XVII Conferència General per a l'Educació, la Ciència i la Cultura, i que eren considerades la única manera possible de protegir el patrimoni davant del creixent turisme cultural desorganitzat. Això no obstant, durant els anys vuitanta quedà palès que les polítiques urbanístiques i les polítiques turístiques no sempre es coordinaven, malgrat la Carta Internacional sobre Turisme Cultural de l'ICOMOS²⁷⁴.

Pel que fa a l'aplicació específica de la convenció, el responsable últim és el Comitè de Patrimoni Mundial, que està compost per 21 Estats Part elegits en Assemblea General per un mandat màxim de 6 anys. La seva tasca principal consisteix en decidir la inscripció o no dels béns candidats a la declaració de Patrimoni Mundial així com d'assignar en funció de les necessitats les partides econòmiques del Fons de Patrimoni Mundial.

Per tal de complir aquesta tasca el Comitè de Patrimoni Mundial es reuneix anualment, i poden assistir els Estats Part que vulguin en qualitat d'observadors, els òrgans consultius i el Centre de Patrimoni Mundial. Els òrgans consultius són:

- ICOMOS (Consell Internacional de Monuments i Llocs)
- ICCROM (Centre Internacional d'Estudis de Conservació i Restauració dels Béns Culturals)
- UICN (Unió Internacional per a la Conservació de la Naturalesa i els seus recursos)
- El Centre de Patrimoni Mundial fou creat el 1992 i com a funcions en podem destacar:
- Administració diària de la convenció.
- Organització de les reunions del comitè.
- Assessorament en determinats aspectes relatius a la preparació de candidatures.
- Organitza la demanda d'assistència tècnica.

²⁷³ L'ICOMOS fou fundat el 1965 a Varsòvia, després de l'elaboració de la Carta Internacional sobre la Conservació i Restauració dels Monuments i Llocs Històrico-Artístics. És una organització internacional no governamental que té com a objectiu promou la teoria, la metodologia i la tecnologia aplicada a la conservació, protecció i valoració dels monuments i conjunts. Ha d'actuar com a fòrum internacional de diàleg i intercanvi entre els professionals, col·laborar en la creació de centres de documentació, aprofundir i difondre informació sobre els principis, tècniques, legislació i polítiques de conservació i participar en la formació d'especialistes i posar-los al servei de la comunitat internacional.

²⁷⁴ MORRO, Antoni; SUREDA, Jaume: *El turisme cultural*, Barcelona: Editorial UOC, 2009, pp. 59 - 61.

- Empren accions d'emergència de béns en perill.
- Administra, d'acord amb les decisions prèvies preses pel comitè, el dia a dia del Fons del Patrimoni Mundial²⁷⁵.

La gestió que es deriva de la posada en pràctica de la Convenció de 1972 correspon a las Divisions del Patrimoni Cultural i de Ciències Naturals de la UNESCO. Per la seva vocació, l'ICOMOS estava preparat per contribuir a la redacció de la Convenció i treballar en favor de la seva promoció, formar part de l'estructura oficial del Comitè de Patrimoni Mundial amb categoria d'assessor i prendre part en la realització dels seus programes.

L'ICOMOS també té encomanada la feina d'examinar els expedients de sol·licitud presentats pels Estats signataris de la Convenció per a la inscripció dels seus béns culturals a la llista de Patrimoni Mundial. Per això necessita la col·laboració d'experts i un coordinador que examina les propostes, i en funció d'aquestes el Gabinet decideix si els béns són o no inclosos a la llista.

A més de la tasca d'avaluació, l'ICOMOS rep altres encàrrecs del Comitè de Patrimoni Mundial per tal d'organitzar reunions sobre aspectes específics com la fixació de criteris d'inclusió a la llista de patrimoni mundial en perill²⁷⁶.

La UNESCO també treballa en coordinació en matèria turístic-cultural amb altres institucions de caràcter internacional com la Organització Mundial del Turisme (OMT) o el Consell d'Europa.

La OMT col·labora en la promoció d'un turisme sostenible, a través d'iniciatives diverses com podrien ser projectes de recerca i convenis. La OMT i la UNESCO han establert recentment un conveni de cooperació entorn el turisme sostenible i salvaguarda de la riquesa natural i cultural, en la implementació del Patrimoni Mundial de la UNESCO així com altres iniciatives de caire transnacional, com la Ruta de la Seda²⁷⁷.

3. Candidatures actuals al Patrimoni de la Humanitat de la UNESCO

Menorca Talaiòtica²⁷⁸

La candidatura de Menorca Talaiòtica pren la denominació d'un dels elements més característics de la seva prehistòria, els talaiots, que també donen nom a una àmplia fase de la prehistòria insular, que avarca un període que aniria des de l'establiment de l'home a l'illa, devers el 2500/2100 aC, fins a la conquesta romana, el 123 aC.

²⁷⁵ Plana web del Ministeri d'Educació, Cultura i Esports - Apartat Cultura, Patrimoni Mundial <http://www.mecd.gob.es/cultura-mecd/areas-cultura/patrimonio/patrimonio-mundial/patrimonio-mundial-unesco/organizacion.html> (Consulta dia 11 de febrer de 2015).

²⁷⁶ Plana web de l'ICOMOS, http://www.esicomos.org/Nueva_carpeta/info_ICOMOS.htm (Consulta dia 31 de gener de 2015).

²⁷⁷ Annual Report 2013 - World Tourism Organization, http://dtxqtq4w60xqpw.cloudfront.net/sites/all/files/pdf/unwto_annual_report_2013_0.pdf (Consulta dia 7 de gener de 2015).

²⁷⁸ Informació extreta de la plana web Menorca Talaiòtica Candidata Patrimoni Mundial, <http://www.menorcatalayotica.info> (Consulta dia 11 de febrer de 2015). Volem remetre a la ponència de José Simón Gornés Hachero en el marc del Congrés Internacional de Turisme Cultural i que aborda el tema de la candidatura menorquina.

Els grans monuments de Menorca es construïren amb la tècnica ciclòpia, és a dir amb pedres de grans dimensions col·locades en sec, sense argamassa, i presenten unes peculiaritats que els fan únics i singulars dins del patrimoni mundial, a més de presentar un alt nivell de conservació i varietat cronològica, morfològica i funcional. En aquest sentit s'han distingit sepulcres megalítics, sepulcres de triple parament, hipogeus de planta allargada, hipogeus de planta senzilla amb corredor, covetes de forn, coves naturals amb murada, naviformes, pous, talaiots, hipogeus de planta complexa, sales amb coberta de lloses, i sobretot destaquen les navetes i taules, ja que són úniques i exclusives de Menorca, sense paral·lels en altres llocs del món. Aquestes construccions són, a més, resultat d'una societat cohesionada i que va desenvolupar estratègies comunals de gestió i control dels recursos insulars.

Dels més de 1500 jaciments arqueològics que hi ha a Menorca s'ha realitzat una selecció que sintetitza els monuments millors conservats, els més destacats per la seva monumentalitat i per la seva representació tipològica. D'aquesta manera ofereixen una mostra dels aspectes socioeconòmics, d'organització territorial o de ritual funerari. Alguns exemples són Cala Morell, Cova des Càrritx, Es Castellàs des Caparrot de Forma, Hipogeu de Torre del Ram, Naveta des Tudons, Necròpolis de Cala Morell o Poblats talaiòtics de Torretrencada.

Pel que fa als criteris d'inclusió a la llista de la UNESCO i dels quals n'hem parlat abans, la candidatura de Menorca Talaiòtica compleix dos dels deu criteris:

- Aporta un testimoni únic o excepcional sobre una tradició cultural o una civilització viva o desapareguda: la Menorca Talaiòtica se situa cronològicament entre final de l'Edat del Bronze (2500/2000 aC-) i l'Edat del Ferro (-650/400 aC). L'excel·lent estat de conservació, la diversitat tipològica, cronològica, funcional i morfològica dels seus béns, la monumentalitat, abundància i tècnica constructiva converteixen la Menorca Talaiòtica en única i de valor excepcional respecte a altres cultures prehistòriques similars de les illes de la Mediterrània occidental.
- És un exemple representatiu d'un tipus de construcció o d'un conjunt arquitectònic o tecnològic o de paisatge que il·lustra un o diversos períodes significatius de la història humana: els primers pobladors de Menorca van deixar petjada en el paisatge amb les seves diverses construccions, que es troben per tota l'illa i abracen un ampli període cronològic. La singularitat i morfologia dels monuments talaiòtics menorquins, construïts amb pedra extreta directament de l'entorn, han permès que hagin perdurat fins als nostres dies i que formin part indissociable del paisatge menorquí.

La candidatura de Menorca Talaiòtica es troba ja en una fase avançada i una petita anàlisi del ressò que ha adquirit la proposta ens deixa entreveure la importància que té la implicació de la societat civil i del conjunt d'institucions públiques en la defensa i difusió dels béns que essent més propers mereixen el segell internacional de la UNESCO i el seu reconeixement cultural.

Palma, paisatge cultural sobre la mar

La proposta de Palma com a paisatge cultural davant la UNESCO es troba en una fase inicial: a hores d'ara el ple de l'Ajuntament de Palma ha aprovat per unanimitat la proposta de la Comis-

sió Avaluatora relativa a la candidatura de Palma com a Patrimoni de la Humanitat. A partir d'aquests moments s'ha d'aconseguir entrar al que s'anomena Llista Indicativa d'Espanya i que determina les candidatures que es presenten davant la UNESCO.

El lema de la candidatura és "Palma, paisatge cultural sobre la mar" i es fonamenta en els valors d'una ciutat marítima, amb un caràcter propi i autòcton, que conserva les petjades de dos mil anys d'història (en són mostra les superposicions urbanístiques), essent el punt de trobada entre tres cultures com la cristiana, la musulmana i la jueva (representades per Ramon Llull, Al-Humaydi i Jefuda Cresques).

La candidatura compleix dos dels criteris per entrar a la llista indicativa de ciutats que opten a aquesta declaració. En aquest sentit, tal i com digué el tinent de batle de Cultura i Esports "Palma és exemple d'un tipus de construcció i d'un conjunt arquitectònic o del paisatge que il·lustra una etapa de la Història de la Humanitat (...) i és una manifestació de l'intercanvi de valors humans durant un període o àrea cultural, en el desenvolupament de l'arquitectura, les arts monumentals, la planificació urbana o el disseny del paisatge".

La Comissió Avaluatora es troba composta per deu entitats: el Govern de les Illes Balears, el Consell de Mallorca, l'Ajuntament de Palma, l'Associació per a la Revitalització de Centres Antics (ARCA), el Col·legi d'Arquitectes, la Federació de l'Associació de Veïns, la Federació Palmesana d'Associacions i Entitats (FEPAE), la Universitat de les Illes Balears (UIB), el Bisbat de Mallorca i la Societat Arqueològica Lul·liana²⁷⁹.

4. Conclusions

La UNESCO treballa per fomentar la identificació, protecció i conservació del patrimoni amb valor universal i dos dels instruments bàsics són Convenció per a la Protecció del Patrimoni Mundial Cultural i Natural (1972) i la Convenció per a la Salvaguarda del Patrimoni Cultural Immaterial (2003).

El Patrimoni de la Humanitat representa una de les més valuoses herències del passat i constitueix de la mateixa manera el nostre llegat pel futur. Aquesta valorització i reconeixement passa pel coneixement previ i la difusió sostenible. Entre els objectius principals del Patrimoni Mundial de la UNESCO trobem:

- Assegurar la protecció del patrimoni i animar els països que signin les convencions.
- Encoratjar els estats membres a fixar programes de control i sistemes de registre sobre l'estat de conservació dels béns.
- Ajudar els estats a protegir els béns proporcionant assistència tècnica i formació.
- Oferir ajuda urgent en els casos de perill immediat.

²⁷⁹ Informació extreta d'Europa Press <http://www.europapress.es/illes-balears/noticia-comision-evaluadora-palma-patrimonio-mundial-presenta-lema-palma-paisaje-cultural-mar-20141121194617.html> Diari Última Hora <http://ultimahora.es/noticias/local/2014/12/18/140382/cort-aprueba-por-unanimidad-candidatura-palma-patrimonio-mundial-unesco.html> i Diari Ara Balears http://www.arabalears.cat/balears/candidatura-Unesco-se-sostindra-mar_0_1253274833.html i http://www.arabalears.cat/balears/Cort-candidatura-Palma-Patrimoni-Mundial_0_1268873286.html (Consulta dura 11 de febrer de 2015)

- Fomentar la participació de la població en la preservació del seu patrimoni.
- Fomentar la cooperació internacional en la conservació del patrimoni²⁸⁰.
- Assolir l'esforç comú de govern, societat civil i entitats.

En el cas específic de les Illes Balears podem dir que s'incorporaren a les iniciatives de Patrimoni de la Humanitat de la UNESCO fa relativament poc temps, amb l'empenta d'Eivissa el 1999, tot i que la dècada dels vuitanta fou un moment especialment prolífic en el reconeixement a altres espais de l'Estat Espanyol, que encapçala la llista de declaracions, només per darrera d'Itàlia.

La declaració d'Eivissa ha anat seguida per la Serra de Tramuntana, el Cant de la Sibil·la i la Dieta Mediterrània amb més d'una dècada de diferència. Entenem que per dur a terme les candidatures cal no només la iniciativa i compromís polític, sinó també la participació ciutadana, de col·lectius i entitats civils i societat en general, però també es cert que el potencial de les illes Balears és un fet provat.

L'existència de dues candidatures en l'actualitat es poden considerar resultat d'anys de treball i esforç. La possible declaració vindria a confirmar de nou la riquesa cultural (històrica, natural...) de les illes i qui sap si, a través d'una gestió adient, ajuda a conferir al nostre turisme un nivell de qualitat que si bé existeix, es troba minoritzat i eclipsat pel clàssic turisme de Sol i Platja que no fa sinó anar en sentit contrari a la difusió cultural i sostenible del nostre entorn.

En definitiva, hem de creure en el potencial de les Balears i treballar per pujar graons en els indicadors de turisme cultural, que situen les nostres illes en la part final de la llista en el conjunt de destinacions de turisme cultural de l'Estat Espanyol. Per això caldrà articular propostes innovadores i el Patrimoni de la Humanitat és sens dubte un bon reclam.

No podem perdre de vista el fet que turisme i patrimoni formen part d'un tàndem que genera elements positius i beneficiosos per a la comunitat d'acolliment, però també són forts elements de xoc quan els interessos no es saben abordar amb equilibri. Cal saber quines són les prioritats de gestió. En el camp de la gestió turística i cultural les possibilitats són múltiples, i ha d'haver la voluntat i pràctica coordinada de serveis públics i privats per aconseguir modificar la situació actual, especialment agreujada per un turisme de masses que es desvirtua de manera progressiva.

Entre les nostres propostes en favor del turisme cultural proposem analitzar iniciatives empresarials (iniciades fora de les illes Balears) que han desenvolupat paquets turístics aprofitant el Patrimoni Mundial de la UNESCO, fet que implica una coneixement i valoració del patrimoni alhora que permet el desenvolupament d'una activitat turística beneficiosa econòmicament parlant. El Patrimoni Mundial de la UNESCO és un segell de qualitat que configura un reclam turístic a tenir present en l'articulació d'ofertes turístiques.

²⁸⁰ UNESCO: *El patrimonio de la Humanidad. Descripciones y mapas de localización de los 878 sitios patrimonio de la Humanidad de la UNESCO*, Barcelona: BLUME, 2009, p. 800

Referències bibliogràfiques

- ARIZPE, Lourdes: “El Patrimonio inmaterial y el futuro” a RUF RIBA, Maria Àngels (coord.): *L'ànima de la humanitat, el patrimoni cultural immaterial*, Andorra: Govern d'Andorra - Ministeri d'Educació i Cultura - Universitat d'Estiu d'Andorra, 2009.
- COSTA TORRES, Lourdes: “Ciudades patrimonio de la humanidad: trece joyas de España” a *Hermus*, nº 2, 2009.
- DONAIRE, José Antonio: *Turisme cultural. Entre l'experiència i el ritual*, Empordà, Edicions Vitel·la, 2008.
- FERNÁNDEZ DURÁN, Juan Antonio et al.: *El patrimonio de la Humanidad en España*, Madrid, ALYMAR SL, 2001.
- MORRO, Antoni; SUREDA, Jaume: *El turisme cultural*, Barcelona: Editorial UOC, 2009.
- RION, Rosanna: “Patrimonio inmaterial: el paisaje”, a Íber: *didáctica de las Ciencias Sociales, Geografía e Historia*, nº 75, 2003.
- UNESCO: *El patrimonio de la Humanidad. Descripciones y mapas de localización de los 878 sitios patrimonio de la Humanidad de la UNESCO*, Barcelona: BLUME, 2009.
- VELASCO GONZÁLEZ, María: “Conceptos en evolución: turismo, cultura y turismo cultural” a PULIDO FERNÁNDEZ, Juan Ignacio (coord.): *Turismo cultural*, Madrid, Editorial Síntesis, 2013.
- VICENS VIDAL, Francesc: *El cant de la Sibil·la a Mallorca*, Palma, Edicions Documenta Balear, 2012 (segona edició revisada i ampliada).

Fonts a Internet

- Anuario de Estadística Culturales 2014 (Ministerio de Educación, Cultura y Deportes), www.mecd.gob.es
- UNESCO, <http://www.unesco.org>
- Ministeri d'Educació, Cultura i Esports - Apartat: Cultura, Patrimoni Cultural, <http://www.mecd.gob.es>
- Web de Ciudades Patrimonio, <http://www.ciudadespatrimonio.org>
- Web ICOMOS, <http://www.icomos.org>
- Web del Consell de Mallorca (Raixa) http://www.conselldemallorca.net/raixa.php?id_seccion=11612
- Web de la Fundació Dieta Mediterrània <http://dietamediterranea.com/mediterraneo/dieta-mediterranea-y-la-unesco/>

Annual Report 2013 - World Tourism Organization, <http://www2.unwto.org/es/annual-reports>

Web Menorca Talaiòtica Candidata Patrimoni Mundial, <http://www.menorcatalayotica.info>

Diari Última Hora, www.ultimahora.es

Diari Ara Balears, <http://www.arabalears.cat>

Agència Europa Press, <http://www.europapress.es>

Bibliografia recomanada

AADD: *Turisme cultural*. Material docent de la UOC, Barcelona: FUOC, 2010.

AADD: *Ciudades Patrimonio de la Humanidad de España. Ciudades de cuento*, EDIFSA, Salamanca, 2008.

GARCÍA CUETOS, María Pilar: *El patrimonio cultural: conceptos básicos*, Zaragoza, Prensa Universitarias de Zaragoza, 2011.

HERRERO PRIETO, Luis Cesar (coord.): *Turismo cultural: el patrimonio histórico como fuente de riqueza*, Valladolid: Fundación de Patrimonio Histórico de Castilla y León, 2000.

JULBE, Félix (dir.): *Eivissa. Patrimoni de la Humanitat*, Eivissa: Demarcació Eivissa i Formentera del Col·legi Oficial d'Arquitectes de les Illes Balears, 2003.

Altres fonts a Internet recomanades

CulturaBase

España es cultura

Hosteltur

Marca España - Turismo Cultural

Tour Spain - Instituto de Turismo de España

Revista PASOS. Revista de Turismo y Patrimonio Cultural

Segittur - Turismo e Innovación

